
VIII. ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 338:37(477)

РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА РОЗВИТКУ СФЕРИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Ю. А. ЗАЙКА

(Харківський гуманітарний університет
«Народна українська академія»)

Анотація. *Мета статті полягає в аналізі сутності регулювання сфери вищої освіти як необхідної умови розвитку цієї сфери вищої освіти в Україні та уточненні механізму державного управління сфери освіти як системи інститутів.*

Методика дослідження. *Вирішення поставленого у статті завдання здійснено за допомогою таких загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: аналізу та синтезу, систематизації та узагальнення, діалектичного підходу та логічного аналізу.* **Результати.** *Аналіз сутності поняття «регулювання» дозволив зробити висновок: принципової різниці між визначеннями цього поняття немає, усі визначення акцентують увагу на тому, що правове регулювання – це процес впливу на відносини за допомогою правових заходів. Визначено, що обов'язковою умовою успішної реалізації державної політики є забезпечення випереджального розвитку сфери освіти, головною ознакою якого є інноваційність. Дослідження сутності інноваційного розвитку дозволило визначити, що інноваційний розвиток освіти – це процес змін в освіті, які відбуваються за рахунок інновацій і дозволяють їй пристосовуватися до змін у навколишньому середовищі. Уточнена сутність механізму державного управління сфери освіти як системи інститутів, методів та інструментів управління, спрямованих на розвиток інноваційної діяльності, забезпечує зростання конкурентоспроможності освітніх послуг.* **Практична значущість результатів дослідження.** *Дослідження регулювання ринку освітніх послуг дозволило сформулювати проблеми й можливі напрями розвитку.*

Ключові слова: *регулювання, сфера освіти, вища освіта, інноваційний розвиток, механізм державного управління.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями. З моменту свого виникнення і донині проблема регулювання сфери вищої освіти цікавить широке коло науковців, спеціалістів-практиків. Це питання вивчають державні службовці, освітяни, економісти, юристи, соціологи та політологи, інші спеціалісти. Тобто бачення проблеми державного регулювання вищої

освіти як у вітчизняній, так і в зарубіжній науці передбачає наявність різних точок зору на цю проблему й різних підходів до її вивчення і вирішення.

Нині налагоджене та скоординоване регулювання набуває особливого значення для стабілізації всіх макроекономічних процесів. Це також стосується і сфери вищої освіти. Сьогодні уряд планує провести ряд реформ у сфері освіти, спричинених багатьма соціальними,

економічними, демографічними й іншими чинниками. Отже, вивчення сутності процесів регулювання як необхідної умови розвитку сфери вищої освіти в Україні є надзвичайно актуальним питанням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми регулювання розглядали Г. Осовська, О. Осовський, Л. Воронова, Н. Мартиненко, Н. Вельчева [3], Л. Романкова, С. Барабанова. Різні аспекти державного регулювання українського ринку освітніх послуг розглядалися в роботах А. Амбражея, Я. Болюбаша, О. Грішнєвої, О. Лібанової, О. Піддубної, А. Чухна, В. Шинкарука та ін.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є характеристика сутності регулювання ринку освітніх послуг як необхідної умови розвитку сфери вищої освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Визначимо сутність поняття «регулювання» на основі проведення аналізу цього поняття науковцями. Г. Атаманчук відзначає, що «практично все, що піддається в суспільстві правовому регулюванню, так чи інакше, більш чи менш, пов'язане з державним управлінням, оскільки реалізація тієї чи тієї правової норми завжди передбачає її гарантування з боку державних органів, нехай і судових» [1]. У державно-управлінській літературі можна зустріти подібні погляди на процес регулювання. О. Скакун [14], В. Князев, В. Бакуменко [6], О. Мельник [12], В. Крижко [10, с. 79] під правовим регулюванням розглядають цілеспрямовану діяльність суб'єктами державного управління, яка впливає на суспільні відносини з метою їх упорядкування. Отже, можна зробити висновок, що принципової різниці між визначеннями поняття «регулювання» немає, усі визначення акцентують увагу на тому, що правове регулювання – це процес впливу на відносини за допомогою правових заходів.

Усі економічні процеси нашої держави певним чином регулюються, це забезпечує їх збалансованість і відповідність установленим нормам. Сфера освіти одна з головних сфер розвитку суспільства потребує постійного регулювання.

Н. Вельчева розглядає процес регулювання вищої освіти як управління за допомогою

синергетичного підходу, відповідно до якого в сучасній науковій практиці вища освіта розглядається з точки зору визначення її як певної освітньої системи, яка є керованою і потребує регулювання [2]. У той же час, В. Філіппова [15] та Р. Шаповал [16] стверджують, що державне регулювання освіти представляє собою сукупність правових засобів і методів впливу на суб'єктів освітніх процесів. Є. Красняков [9, с. 70] та Р. Валєєв [2, с. 109] наголошують на тому, що держава формує і реалізує освітню політику, ініціює процеси модернізації галузі, окреслює основні принципи, цілі й завдання її реформування, а також виступає гарантом реалізації освітніх прав. В. Кремень [7, с. 623] тлумачить зміст державної освітньої політики як відповідь на суспільні потреби, вимоги, дії інших суб'єктів освітньої політики, як цілеспрямований, відносно стабільний офіційний курс уряду й підпорядкованих йому установ, спрямований на забезпечення функціонування системи освіти.

Формування розвиненої сфери освіти є одним із завдань освітньої державної політики. Обов'язковою умовою успішної реалізації цього завдання є забезпечення випереджального розвитку сфери освіти, головною ознакою якої стає інноваційність. Інноваційність – принципова ознака сучасного розвитку, який передбачає відкритість до нового, гнучкість сфери освіти та конкурентоспроможність [11].

У сучасній науковій літературі загальноприйнятого визначення поняття «інноваційний розвиток освіти» немає. С. Ілляшенко інноваційний науково-технічний розвиток розглядає як «безперервне оновлення асортименту продукції і технологій виробництва, удосконалення системи управління виробництвом і збутом» [8, с. 20]. Під інноваційним розвитком І. Галиця розуміє розвиток інноваційних систем та пояснює його так: «Інноваційна система – це впорядкована сукупність елементів, що має ієрархію та структуру, спрямована на генерування і впровадження інновацій» [4, с. 32]. Так, С. Ніколаєнко зазначає, що «інноваційний розвиток освіти здійснюється на засадах педагогічної інноватики, а управління ним – на засадах менеджменту освітніх інновацій та інноваційного менеджменту» [13, с. 23]. Т. Гладка визначає, що головними проблемами регулювання сфери освіти є те, що вона «позбавлена загальновизнаної концепції інноваційного

розвитку. Інноваційні процеси здійснюються без ґрунтовного аналізу тих інноваційних процесів, які відбуваються у світі, невизначеністю важелів впливу на їх розвиток» [5, с. 172].

Аналізуючи приведені визначення, можна зробити висновок, що інноваційний розвиток освіти – це процес змін в освіті, які відбуваються за рахунок інновацій і дозволяють їй пристосовуватися до змін у навколишньому середовищі.

Формування концепції інноваційного розвитку сфери освіти в Україні має включати розробку механізмів формування та функціонування освітніх кластерів, які дозволять забезпечити перехід традиційної системи освіти до інноваційної.

Оптимальною формою освіти інноваційно-освітніх кластерів вважається форма консорціуму, що представляє в економіко-правовому значенні об'єднання незалежних самостійних організацій та установ, які злагоджено та скоординовано реалізують спільну політику у сфері реалізації інноваційних проектів і заходів, спрямованих на поліпшення та вдосконалення підготовки вітчизняних кадрів, розробку та впровадження нових технічних і технологічних рішень.

Суть механізму формування інноваційно-освітніх кластерів полягає в наявності основи у вигляді інноваційно-освітніх кластерів і надбудов, які координуються державними органами влади.

У результаті проведених досліджень була підтверджена робоча гіпотеза, яка передбачає наявність об'єктивної необхідності переорієнтації державного управління на особистісну мотивацію процесів навчання та динамічного розвитку сфери освіти за рахунок оцінки потреб ринку праці з метою розвитку підприємництва, що обумовлює розробку напрямів реформування системи державного управління сферою освіти та модернізацію суспільного й економічного життя країни.

У дослідженні пропонується мотиваційна модель управління сферою освіти у вигляді відкритої системи у складі національної економіки, у якій функціонує взаємозв'язок екзогенних та ендогенних факторів і встановлених державою стимулів розвитку сфери освіти з урахуванням потреби ринку, що дозволить визначити детермінанти механізму управління (рис. 1).

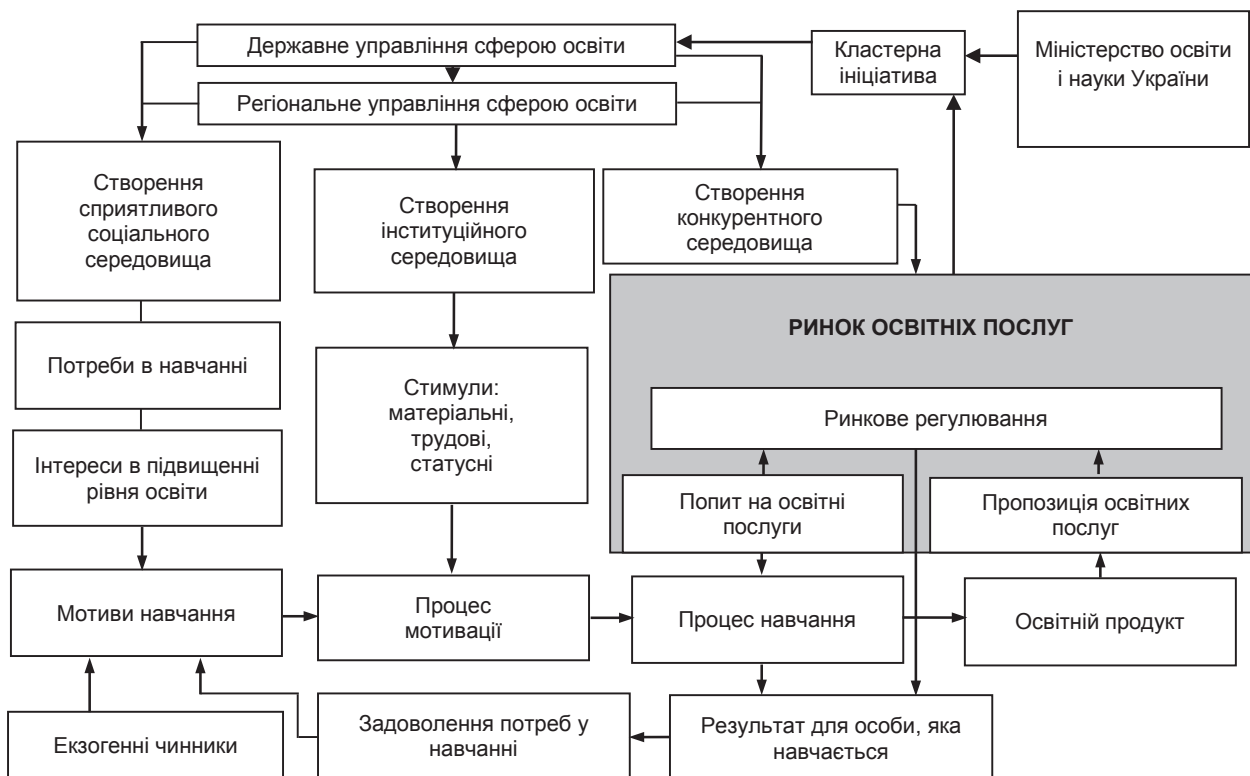


Рис. 1. Взаємодії у процесі регулювання сферою освіти

На основі процесуально-детерміністського підходу автором уточнена сутність механізму державного управління сфери освіти як системи інститутів, яка в разі досягнення об'єктом управління певних параметрів здійснює застосування адекватних форм, методів та інструментів управління, спрямованих на розвиток інноваційної діяльності, і забезпечує зростання конкурентоспроможності освітніх послуг. Передбачається, що застосування інструментів державного управління має посилити мотивацію суб'єктів підприємницької діяльності, які включені у кластер, підвищувати фінансування за свій рахунок тих освітніх проектів, які відображають специфіку їх інтересів, що має стати сутністю механізму державного управління освітньої діяльності.

Зміст даного механізму державного управління включає встановлення ефективних зв'язків між його елементами, що обумовлюють адекватну реакцію на певні параметри об'єктів управління з метою підвищення результативності процесів навчання.

Отже, може бути визначено, що результативність державного регулювання фінансування сфери освіти за рахунок реалізації механізмів управління в рамках формованих освітніх кластерів обумовлена концентрацією й ефективним використанням економічних ресурсів на пріоритетних напрямках технологічного оновлення сфери освіти й, як наслідок, відповідних професійних підприємницьких структур, товарів і послуг, які вони виробляють. Такий підхід забезпечить підвищення конкурентоспроможності сфери освіти в Україні за рахунок того, що розвиватися будуть, в основному, ті спеціальності та спеціалізації, які затребувані на ринку праці за рахунок позабюджетних джерел фінансування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления : курс лекцій / Г. В. Атаманчук. – Москва : Юрид. лит-ра., 1997. – 400 с.
2. Валєєв Р. Г. Освітнє право України : навч. посіб. / Р. Г. Валєєв. – Луганськ : Луганськ. правова фундація, 2011. – 287 с.
3. Вельчева Н. І. Науково-теоретичні основи державного регулювання вищої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2009-2/doc/1/11.pdf> (дата звернення: 31.05.16). – Назва з екрана.
4. Галиця І. О. Що ж таке інноваційний розвиток? / І. О. Галиця // Економіка та держава. – 2003. – № 10. – С. 32–33.
5. Гладка Т. І. Інноваційна діяльність і гуманізація освіти: філософський аспект / Т. І. Гладка // Вісник Дніпропетровського університету. Філософія. Соціологія. Політологія. – 2007. – Випуск 15. – С. 172–177.
6. Державне управління : словник-довідник / [уклад. В. Д. Бакуменко та ін.]; заг. ред. В. М. Князева, В. Д. Бакуменка. – Київ : Вид-во УАДУ, 2002. – 228 с.
7. Енциклопедія освіти / за ред. В. Г. Кремень. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
8. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи : навч. посібн. / С. М. Ілляшенко. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2003. – 278 с.
9. Красняков Є. Роль колегії МОН України у формуванні та реалізації державної політики в галузі освіти / Є. Красняков. – Рідна школа. – 2007. – № 1. – С. 70–72.
10. Крижко В. В. Аксіологічний потенціал державного управління освітою / В. В. Крижко, І. О. Мамаєва. – Київ : Освіта України, 2005. – 224 с.
11. Малиновський В. Я. Державне управління : навч. посіб. / В. Я. Малиновський. – 2-ге вид., допов. та перероб. – Київ : Атіка, 2003. – 576 с.
12. Мельник О. М. Правове регулювання та шляхи підвищення його ефективності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Олена Миколаївна Мельник ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ, 2004. – С. 31.
13. Ніколаєнко С. М. Теоретико-методологічні основи управління інноваційним розвитком освіти України : монографія / С. М. Ніколаєнко. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 419 с.

14. Скакун О. Ф. Теория государства и права : учебник / Скакун О. Ф. — Харьков : Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. — 704 с.
15. Філіппова В. Д. Специфіка державного регулювання в галузі освіти України [Електронний ресурс] / В. Д. Філіпова. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tppd_2013_12_12 (дата звернення: 31.05.16). — Назва з екрана.
16. Шаповал Р. В. Правове регулювання освіти в Україні [Електронний ресурс] / Р. В. Шаповал. — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11srvovu.pdf> (дата звернення: 31.05.16). — Назва з екрана.
7. Kremen, V. H. (Eds.) (2008). *Entsyklopediia osvity [Education Encyclopedia]*. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
8. Ilyashenko, S. M. (2003). *Upravlinnya innovatsiynym rozvytkom: problemy, kontseptsii, metody [Management of innovation development: challenges, concepts, methods]*. Sumy: VTD «Universytetska knyha» [in Ukrainian].
9. Krasniakov, Ie. (2007). Rol kolehii MON Ukrainy u formuvanni ta realizatsii derzhavnoi polityky v haluzi osvity [Role of College Education of Ukraine in the formation and implementation of state policy in education]. *Ridna shkola – Mother School*, 1, 70-72 [in Ukrainian].

REFERENCES

1. Atamanchuk, G. V. (1997). *Teoriya gosudarstvennogo upravleniya [Theory of Public Administration]*. Moscow: Yurid.lit. [in Russian].
2. Valyeyev, R. H. (2011). *Osvitnye pravo Ukrainy [Educational Law of Ukraine]*. Lugansk: Lugansk. Legal Foundation [in Ukrainian].
3. Vielcheva, N. I. (2009). Naukovo-teoretychni osnovy derzhavnoho rehulivannia vyshchoi osvity [Scientific and theoretical basis of state regulation of higher education]. Retrieved from http://www.rusnauka.com/27_NNM_2009/Gosupravlenie/51856.doc.htm (accessed 31 May 2016) [in Ukrainian].
4. Halytsya, I. O. (2003). Shcho zh take innovatsiynny rozvytok? [What is innovative development?]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and the State*, 10, 32–33 [in Ukrainian].
5. Hladka, T. I. (2007). Innovatsiina diialnist i humanizatsiia osvity: filosofskyi aspekt [Innovation and humanization of education: philosophical aspect]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu – Bulletin of Dnipropetrovsk University*. Collected papers. Series: Filosofiia. Sotsiologiia. Politologiia (15), (pp. 172–177)
6. Knyazev, V. M. & Bakumenko, V. D. (Eds.). (2002). *Derzhavne upravlinnya [State Management]*. Kyiv: Vyd-vo UADU [in Ukrainian].
10. Kryzhko, V. V. & Mamayeva, I. O. (2005). *Aksiologichnyi potentsial derzhavnoho upravlinnia osvitoiu [Axiological capacity of public administration education]*. — Kyiv: Osvita Ukrayiny [in Ukrainian].
11. Malynovskyi, V. Ia. *Derzhavne upravlinnia [Public Administration]* (2nd ed., rev.). Kyiv: Atika [in Ukrainian].
12. Melnyk, O. M. (2004). Pravove rehulivannia ta shliakhy pidvyshchennia yoho efektyvnosti [Rights regulation and ways to improve its efficiency]. *Candidate's thesis*. Kyiv: Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho [in Ukrainian].
13. Nikolaienko, S. M. (2008). *Teoretyko-metodolohichni osnovy upravlinnia innovatsiynym rozvytkom osvity Ukrainy [Theoretical and methodological foundations of innovative development of education Ukraine]*. Kyiv : Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t [in Ukrainian].
14. Skakun, O. F. (2000). *Teoriya gosudarstva i prava [Theory of State and Law]*. Kharkiv: Konsum; Un-t vnutr. del [in Russian].
15. Filippova, V. D. (2013). Spetsyfika derzhavnoho rehulivannia v haluzi osvity Ukrainy [The specifics of state regulation in the field of education Ukraine]. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/tppd_2013_12_12 (accessed 31 may 2016) [in Ukrainian].
16. Shapoval, R. V. (2011). Pravove rehulivannia osvity v Ukraini [Rights Edu-

cation in Ukraine]. – Retrieved from <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011->

1/11srvovu.pdf (accessed 31 may 2016) [in Ukrainian].

Ю. А. Заїка (Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»). **Регулирование рынка образовательных услуг как необходимое условие развития сферы высшего образования в Украине.**

Аннотация. Цель статьи заключается в анализе сущности регулирования сферы высшего образования как необходимого условия развития сферы высшего образования в Украине и уточнении механизма государственного управления сферы образования как системы институтов. **Методика исследования.** Решение поставленной в статье задачи осуществлено с помощью таких общенаучных и специальных методов исследования: анализа и синтеза, систематизации и обобщения, диалектического подхода и логического анализа. **Результаты.** Анализ сущности понятия «регулирование» позволил сделать вывод: принципиальной разницы между определениями нет, все определения акцентируют внимание на том, что правовое регулирование – это процесс влияния на отношения с помощью правовых мероприятий. Определенно, что обязательным условием успешной реализации государственной политики является обеспечение опережающего развития сферы образования, главным признаком которого является инновационность. Исследование сущности инновационного развития позволило определить, что инновационное развитие образования – это процесс изменений в образовании, которые происходят за счет инноваций и позволяют ему приспособляться к изменениям в окружающей среде. Уточненная сущность механизма государственного управления сферы образования как системы институтов, методов и инструментов управления, направленных на развитие инновационной деятельности, обеспечивает рост конкурентоспособности образовательных услуг. **Практическая значимость результатов исследования.** Исследование регулирования рынка образовательных услуг позволило сформировать проблемы и возможные направления развития.

Ключевые слова: регулирование, сфера образования, высшее образование, инновационное развитие, механизм государственного управления.

Zaika Yu. (Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”). **Regulation of market of educational services as a prerequisite for the development of higher education in Ukraine**

Summary. The purpose of the article is the analysis of the nature of the regulation of higher education as a prerequisite for the development of higher education in Ukraine and specified to the mechanism of state administration of sphere of education as systems of institutes. **Methodology of research.** Solving the problem in the article is made by such general and special methods as investigation, analysis and synthesis, generalization and systematization, the dialectical approach and method of logical analysis. **Findings.** The analysis of the essence of the term “regulation” led to the conclusion that there is no fundamental difference between the definitions of the term and all definitions emphasize that legal regulation is the process of influence on relations through legal measures. It is determined that a prerequisite for the successful implementation of the state policy is to ensure the rapid development of education, the main feature of which is innovation. The research of innovative development allowed determining that the innovative development of education is a process of changes in education that take place through innovation and allow it to adapt to changes in the environment. The essence of the mechanism of governance of education as a system of institutions, methods and management tools aimed at developing innovation, competitiveness and the growth of education is clarified. **Practical value.** Regulation of market of educational services made it possible to form problems and possible directions of development.

Keywords: regulation, the sphere of education, higher education, innovation development, governance mechanism.